

4.4.2022

AL

Sosiaali- ja terveysministeriö

Lausuntopyyntö vammaispalvelulainsäädännön uudistamisesta

Viite: VN/12531/2021 sekä STM083:00/2019

Vastaa on

järjestö

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

- Kyllä
- Kyllä pääosin X
- Eivät pääosin
- Eivät
- Ei kantaa

Kuuloliitto näkee, että esityksessä on monia hyviä ja selkeitä pykäläiä. Haasteeksi ja huolenaiheeksi nousee Kuuloliiton näkemyksen mukaan lain soveltamisalapykälä, joka on kirjoitettu niin tiukasti, että herää suuri huoli siitä, että ketkä jatkossa ylipäättään pääsevät vammaispalvelulain ja vammaispalvelujen piiriin. Kuuloliitto näkee, että soveltamisalapykälä tarvitsee merkittävää muuttamista, koska sen vammaisen henkilön määritelmästä puuttuu YK:n vammaissopimuksen mukainen ja siihen kuuluva aistivammaisuus. Tulevan vammaispalvelulain soveltamisalan ja vammaisen henkilön määritelmän tulee noudattaa YK:n vammaissopimuksen vammaisen henkilön määritelmää, johon kuuluvat myös aistivammat ja aistivammaisuus. Soveltamisalan toisen momentin 1. kohdan tulee kuulua Kuuloliiton näkemyksen mukaan seuraavasti: Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, jonka: 1) fyysinen, aisteihin liittyvä, kognitiivinen tai psyykinen toimintakyky on pitkäaikaisesti heikentynyt;..

Tutkimukset osoittavat, että käytännön sosiaalityössä ja muutenkin yhteiskunnassa fyysinen vammaisuus käsitetään yleensä aina pelkästään liikuntavammaisuudeksi. Näin ollen aistivammat tulee tuoda eksplisiittisesti näkyviin soveltamisalapykälään, eikä voida olettaa, että lain tulkitsijat osaavat tulkita fyysisen vammaisuuden pitävän sisällään myös aistivammaisuuden. Aistivammaiset ovat pitkään olleet väliinpuotoajaryhmä eikä esimerkiksi kaikkia erilaisia kuulovammaisuuteen liittyviä palvelutarpeita ole tunnistettu. Pahimmillaan esimerkiksi kuuroille henkilölle on voitu tarjota pyörätuolia matkustaessa, eikä ole ymmärretty, että hän tarvitsee muunlaista tukea matkustaessa, muun muassa saavutettavaa viestintää. Soveltamisalapykälä tarvitsee muutoksia myös toisen momentin 4. ja 5. kohdan osalta, koska ne ovat ikääntyneitä vammaisia syrjiviä ja avaavat oven lain mielivaltaiselle tulkinnalle.

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

- Kyllä

4.4.2022

AL

Kyllä pääosin
Eivät pääosin X
Eivät
Ei kantaa

Lain perusteluissa, erityisesti soveltamisalaa koskevassa tekstissä, on sisäistä ristiriitaisuutta tekstissä, joka aiheuttaa sen, että se avaa väylän tulevan vammaispalvelulain mielivaltaiselle tulkinnalle. Aistivammaisuus ja aisteihin liittyvä toimintakyky puuttuu YK:n vammaissopimuksen vastaisesti itse soveltamisalan pykälätekstistä mutta silti perustelutekstissä mainitaan huolestuttava ja täysin irrallinen lause: *Esimerkiksi pelkkä aistivamma, kehitysvamma tai liikuntavamma ei automaattisesti oikeuttaisi palvelun saamiseen.* Kuuloliitto ihmettelee syvästi, miksi tällainen lause on perusteluihin kirjoitettu. Lauseesta saa käsityksen, että ihmisen täytyy olla monivammainen saadakseen vammaispalveluita. Lisäksi siitä saa käsityksen, että aistivamman aiheuttama haitta jokapäiväiseen elämään on jotain vääränlaista vammaisuutta, joka ei oikeuttaisi vammaispalveluihin. Vaikka nykyisen vammaispalvelulain saajissa on ollut esimerkiksi vaikeasti kuulovammaisia niin silti heidän vammaisuuteensa liittyvät tarpeet ovat todellisia, pysyviä ja välttämättömiä. Muiden vammaryhmien tuominen tulevan vammaispalvelulain piiriin ei oikeuta leikkaamaan muilta vammaisilta heille välttämättömiä palveluja. Kuuloliitto muistuttaa, että haittaluokissa ja toimintakykyyn aiheutuvan haitan näkökulmasta esimerkiksi sokeus, kuurosokeus ja erittäin vaikea kuulovamma ovat korkeimman haitan tuottavia vammoja, ja verrannollisia siihen, että ihmisen raajat olisivat toimintakyvyttömät.

Kuuloliitto on huolissaan aistivammaisten tulevista mahdollisuuksista saada heille välttämättömiä vammaispalveluja, koska esityksestä puuttuu ymmärrys aistivammaisuutta kohtaan ja se on tällaisenaan YK:n vammaissopimuksen vastainen ja siellä olevan vammaisen henkilön määritelmän vastainen. Aistivammoja, kuten kuulovammoja, on hyvin eriasteisia ja eri syistä johtuvia. Kuuloliitto muistuttaa, että vaikeasti tai erittäin vaikeasti kuulovammaisia henkilöitä on väestötasolla noin 0,2-0,3 prosenttia (laskettu Ruotsin vaikeiden ja erittäin vaikeiden kuulovammojen rekisterin ja esiintyvyytutkimusten mukaan), sisältäen kaiken ikäiset vaikeasti tai erittäin vaikeasti kuulovammaiset henkilöt. Lukumääräisesti tämä tarkoittaa Suomessa noin 11 000-17 000 henkilöä. Heitä ei ole suurta joukkoa, mutta heillä kommunikaatioon liittyvät haasteet ovat niin suuria, että useilla heistä on välttämätön tarve vammaispalveluille. Kuuloliitto näkee, että vaikean tai erittäin vaikean kuulovamman syntymekanismi tai henkilön kronologinen ikä ei saa määrittää henkilön mahdollisuutta saada vammaispalveluita. Keskiössä tulee olla henkilön yksilöllinen tarve ja niihin vastaavat vammaispalvelut. Kuuloliitto on konsultoinut useita alan lääkäreitä, ja heistä jokainen on sitä mieltä, että soveltamisalan tulkinta on mahdotonta. Lisäksi he ovat kritisoineet korkean iän käsitettä soveltamisalassa. Soveltamisala-pykälä avaa tällaisenaan tien lain mielivaltaiselle tulkinnalle ja asettaa ikääntyneet kuulovammaiset eriarvoiseen asemaan nuorempiin kuulovammaisiin ja nuorempiin vammaisiin verrattuna.

Perusteluissa näkyy myös merkittävällä tavalla tutkimustiedon tai tutkimustiedon käytön puute vammaisuudesta, jolloin esimerkiksi ikääntymisrajausta kuvataan irrallisina, epämääräisin ja manipuloivina esimerkein. Osa perusteluista vaikuttaa perustuvan

4.4.2022

AL

pikemminkin arvailuihin kuin varsinaiseen tietoon asiasta. Tämä on Kuuloliiton näkemyksen mukaan kestävämpiä lainvalmistelussa. Ihmisten perus- ja ihmisoikeuksiin kajoavien toimenpiteiden ja niiden perusteluiden tulee pohjautua laaja-alaiseen asiantuntijatietoon ja/tai tutkimustietoon aiheesta, eikä arvailuihin siitä, miten kenties asianlaita on tai ei ole. Suomessa on esimerkiksi saatavissa pitkältä ajalta tutkimustietoa näkövammaisuudesta ja sen esiintyvyydestä Näkövammarekisterin avulla.

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

- Kyllä
- Kyllä pääosin
- Ei pääosin X
- Ei
- Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Vaikka sinällään esitys voi vahvistaa joidenkin vammaisten ja vamma ryhmien yhdenvertaisuutta sekä tuoda tiettyjä uusia vamma ryhmiä vammaispalvelulain piiriin, niin toisaalta esitys pudottaa osan aiemmin vammaispalvelulain perusteella palveluja saaneista, kuten ikääntyneet vammaiset, pois lain piiristä ilman hyväksyttävää, oikeasuhtaista ja perusteltua syytä. On YK:n vammaissopimuksen vastaista, jos uudella vammaispalvelulailla luodaan uusia väliinpuotoajaryhmiä, kuten aistivammaiset. On erittäin huolestuttavaa, ettei esitys tunnista sitä, että myös kuulovammaiset ovat kohdanneet esteitä vammaispalveluihin pääsyssä, koska heidän vammansa on näkymätön. Kuulovammaiset kokevat useiden tutkimusten mukaan samanlaista tarpeidensa ja vammaisuutensa kyseenalaistamista kuin esimerkiksi muut näkymättömästi vammaisten ryhmät, kuten autismin kirjon henkilöt.

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

- Kyllä
- Kyllä pääosin X
- Ei pääosin
- Ei
- Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Esitys lisää esimerkiksi vammaisten lasten ja tietyn vamman omaavien henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa. Kuitenkin Kuuloliitto esittää huolensa siitä, että esitys tällaisenaan kaventaa ikääntyneiden vammaisten, kuten ikääntyvien kuulovammaisten, osallisuutta. Ikääntyneitä vammaisia koskeva osuus on kirjoitettu värityneesti, hyvin kapea-alaisesti ja ennakkoluuloisesti. Siitä saa käsityksen, että kaikkien ikääntyneiden, myös ikääntyneiden vammaisten, tarpeet ovat yhtenäisiä ja ikääntyneillä on vain hoitoon ja hoivaan liittyviä tarpeita. Ikääntyneiden vammaisten, kuten ikääntyneiden kuulovammaisten varsinaisia osallisuutta tukevia tarpeita ei tunnisteta. Pikemminkin esityksessä kasataan esteitä ikääntyneiden vammaisten osallisuuden tielle, kun heiltä

4.4.2022

AL

mielivaltaisain perusteisin halutaan evätä pääsy vammaispalvelulain piiriin. Osana esityksen jatkokäsittelyä tulee arvioida, onko rahan puute riittävä peruste leikata näin merkittävällä tavalla ikääntyneiden vammaisten palveluja ja kajota heidän ihmisoikeuksiinsa. Kuitenkin ikääntyneitä vammaisia ja ikääntymisrajausta koskevassa keskustelussa tulee muistaa, että tällä hetkellä Suomen suurimmat ikäluokat ovat ikääntyneitä ja se toki näkyy myös absoluuttisesti ikääntyneiden määrässä. Onko syntyminen keskimääräistä suurempaan ikäluokkaan riittävä peruste evätä ikääntyneiltä vammaisilta välttämättömiä palveluja. On osallisuuden kaikkien periaatteiden vastaista nähdä ikääntyneet vammaiset pääasiassa harmaana massana, ja sysätä heidät hoidon ja hoivan kohteiksi ilman toimijuutta ja samoja osallisuuden mahdollisuuksia kuin muillakin ikäryhmillä.

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

- Kyllä
- Kyllä pääosin
- Ei pääosin X
- Ei
- Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Soveltamisalakäytäntö ja ikääntymisrajausta koskevat perustelutekstit on kirjoitettu harhaanjohtavasti monelta osin sekä tekstin lukijaa manipuloiden. Ikääntyneitä sysätään vanhuspalvelulain piiriin, vaikka kyseinen laki on menettelytapalaki eikä sisällä mitään varsinaisia subjektiivisia palveluja, joita ikääntynyt voisi hakea. Lisäksi Kuuloliitto korostaa, että tietyt palvelut, kuten valmennuksena ja tukena annettava kommunikaatio-opetus, myönnetään vain vammaispalvelulain perusteella. Sosiaalihuoltolaisissa ei ole kaikkia niitä palveluja, joita ikääntynyt kuulovammainen tarvitsee ja soveltamisalaan liittyvän ongelman vuoksi, on vaarana, että ikääntyneitä kuulovammaisia putoaa välttämättömien palvelujen ulkopuolelle. Tällaisenaan esitys syrjäyttää ikääntyneitä kuulovammaisia osallisuudesta ja antaa kuulovamman aiheuttavalle diagnoosille liian ison merkityksen ja tulkinnanvaraa siihen, että tietyt kuulovamman aiheuttavat diagnoosit jäisivät kokonaan vammaispalvelulain ulkopuolelle.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

1. 7 §. Valmennus. Pykälässä oleva subjektiivinen oikeus kommunikaatio-opetukseen on kuulovammaisille ja kuurosokeille muiden ihmisoikeuksien toteutumista varmistava palvelu, jota eri-ikäiset kuulovammaiset tarvitsevat subjektiivisena oikeutena itsenäisen elämän varmistamiseen sekä pärjätäkseen yhteisössään ja läheistensä kanssa. Mahdollisuus yhteiseen kommunikaatioon on perustavanlaatuinen tarve, jonka pohjalle moni muu palvelu ja osallisuuden mahdollisuudet rakentuvat.
- 2.
- 3.

4.4.2022

AL

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

1.2§ Soveltamisala: Kuuloliitto esittää, että soveltamisalan 2. momentin 1. kohta muutetaan muotoon: Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, jonka: 1) fyysinen, aisteihin liittyvä, kognitiivinen tai psyykinen toimintakyky on pitkäaikaisesti heikentynyt; Kuuloliitto esittää, että soveltamisalan 2. momentin 3.kohdan ilmaisussa: 3) *avun, tuen ja huolenpidon tarve tavanomaisessa elämässä johtuu toimintakyvyn olennaisesta heikentymisestä*, oleva ja-sana muutetaan tai -sanaksi. On kohtuutonta vaatia jo muutenkin tiukassa soveltamisalapykälässä, että ihmisellä on samanaikaisesti avun, tuen ja huolenpidon tarvetta. Kuuloliitto näkee, että palveluiden piiriin päästäkseen tulee riittää, että ihmisellä on avun tai tuen tai huolenpidon tarve. Lisäksi Kuuloliitto esittää, että 2.momentin 4. kohta poistetaan kokonaisuudessaan tai kohdasta 4 poistetaan vähintään vamma-ilmaisu. Lisäksi Kuuloliitto esittää, että saman pykälän toisen momentin kohtaa 5 tulee tarkentaa merkittävällä tavalla perusteluissa. Perustelujen tulee olla ikäsyrijättömiä ja niiden tulee tunnistaa se, että ikääntyneet eivät ole yhtenäinen joukko, vaan ryhmä, jonka sisällä on monenlaisia erilaisia tarpeita ja elämäntilanteita. Lisäksi perusteluissa tulee tunnistaa se, että monen nykyisen työikäisen tavoiteltu eläkeikä lähenee 70 ikävuotta, eikä 65 vuoden ikää tulisi käyttää enää minkäänlaisena kategorisena ohjaavana elementtinä. Kuuloliitto muistuttaa myös siitä, että ikääntyvien elämät ja ”ikäkausiin” liittyvät elämänvaiheet ovat moninaistuneet aiemmasta merkittävästi, eikä voida ajatella, että ikääntyminen olisi yhtä eheää ja yhtenäistä ikäkautta. Esimerkiksi 65-vuotiaan tavallinen ikäkauteen liittyvä elämä on hyvin erilaista kuin 95-vuotiaan tavallinen ikäkauteen liittyvä elämä.

2. Sivun 161 on erittäin huolimaton ilmaisu lain soveltamisalaan liittyen. Esimerkin omaisesti todetaan, että: *Esimerkiksi pelkkä aistivamma, kehitysvamma tai liikuntavamma ei automaattisesti oikeuttaisi palvelun saamiseen*. Kuuloliitto esittää, että lause tulee poistaa kokonaisuudessaan. Se antaa vaikutelman siitä, että syntymästään saakka sokea tai kuuro eivät pelkän sokeutensa tai kuuroutensa perusteella pääsisi vammaispalvelulain piiriin, vaan heillä tulisi olla kuurouden ja sokeuden lisäksi myös muita vammoja, jotta heillä olisi mahdollisuus päästä lain soveltamisalan piiriin. Lisäksi Kuuloliitto ihmettelee sitä, että itse soveltamisalan pykälästä on poistettu aistivammaisuus YK:n yleissopimuksen vastaisesti mutta sitten perusteluissa kuitenkin puhutaan eksplisiittisesti aistivammaisuudesta hyvin vääränlaisen kuvan aistivammaisuudesta antavan esimerkin kautta. Tämä on omiaan hämmentämään lain soveltajaa eikä tue yhdenvertaista lain soveltamista. Lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet, että fyysinen vammaisuus käsitetään monesti kapea-alaisesti vain liikuntavammaksi ja monesti aistivammaiset ovat olleet väliinputoajia todellisten palvelutarpeiden tunnistamisen, palvelujen saamisen sekä heidän vammaisuutensa tunnistamisen ja hyväksymisen suhteen.

3. 7§ Valmennus, Kuuloliitto näkee, että pykälästä tulee poistaa välttämättä -vaatimukset. Kuuloliitto ehdottaa pykälän muuttamista niin, että siinä näkyy myös viittomakieli. Tällöin pykälä kuuluisi seuraavasti: Valmennus on tavoitteellinen ja määräaikainen palvelu, jonka tarkoituksena on vahvistaa vammaisen henkilön itsenäisessä elämässä tarvitsemia taitoja sekä perheen valmiuksia tukea vammaista henkilöä erilaisissa elämäntilanteissa. LISÄYS:

4.4.2022

AL

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada tarpeensa mukaisesti viittomakielen opetusta sekä kommunikoinnin opetusta ja ohjausta valmennuksen yhtenä toteuttamisen muotona.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada valmennusta, jos hän tarvitsee sitä:

- 1) tavanomaisessa elämässä tarvittavien taitojen opetteluun;
- 2) LISÄYS: viittomakielen omaksumiseen ja kommunikointiin;
- 3) elämän merkittäviin muutostilanteisiin.

Vammaisen henkilön perheellä ja muilla hänelle läheisillä henkilöillä on oikeus saada valmennusta LISÄYS: erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvana, määrärahoista riippumattomana palveluna. Tällä turvataan vammaisen henkilön ja hänen perheenjäsentensä tai muiden läheisten henkilöiden keskinäistä kielen omaksumista, kommunikaatiota taikka vammaisen henkilön merkittävien elämän muutostilanteiden sujuvuutta.

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

- Kyllä
- Kyllä pääosin X
- Ei pääosin
- Ei
- Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

- Kyllä
- Kyllä pääosin
- Ei pääosin
- Ei
- Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

- Kyllä
- Kyllä pääosin
- Ei pääosin
- Ei X
- Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Kuuloliitto esittää, että soveltamisalapykälän toisen momentin 1. kohtaan lisätään aisteihin liittyvä toimintakyky, jolloin kohta kuuluisi seuraavasti: Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, jonka: 1) fyysinen, aisteihin liittyvä, kognitiivinen tai psyykkinen

4.4.2022

AL

toimintakyky on pitkäaikaisesti heikentynyt;. Kuuloliitto esittää, että saman momentin 3.kohta 3) *avun, tuen ja huolenpidon tarve tavanomaisessa elämässä johtuu toimintakyvyn olennaisesta heikentymisestä*, muutetaan muotoon 3) *avun, tuen tai huolenpidon tarve tavanomaisessa elämässä johtuu toimintakyvyn olennaisesta heikentymisestä*. On kohtuutonta vaatia, että ihmisellä tulisi olla muiden soveltamisalavaatimusten lisäksi vielä kaikki kolme tarvetta. Kuuloliitto näkee, että yksikin näistä tarpeista riittää täyttämään soveltamisalan piiriin kuulumisen.

Vaikka esitys väittää, ettei sitä ole tehty diagnoosiperusteisesti niin soveltamisalan toisen momentin ikääntymisrajaus on tehty nimenomaan diagnoosiperustaisesti, kun todetaan, että pääasiassa korkeaan ikään liittyvä sairaus, vamma tai rappeutuminen olisi este vammaispalvelujen saamiselle. Tämä avaa tulkinnan mahdollisuuden nimenomaan sille, että tietyt diagnoosit rajataan YK:n vammaissopimuksen vastaisesti pois vammaispalvelulain piiristä, vaikka tarkoitus ei niin olisikaan. Kuuloliitto näkee ongelmallisena, että esityksessä todetaan ageistisesti, että *ikäntyneet ovat saaneet vammaispalveluja, koska muita palveluja ei ole ollut saatavilla tai heillä ei ole ollut niihin varaa*. Virke osoittaa täydellistä ymmärtämättömyyttä sitä kohtaan, että on ylipäättään olemassa ikääntyneitä vammaisia henkilöitä. Kuuloliitto näkee, että esityksen jatkotyössä tulee varmistaa, että ikääntyneiden vammaisten olemassaolo ja tarpeet tunnustetaan, eikä esitykseen kirjoiteta heitä syrjiviä lauseita tai virkkeitä. Lisäksi tulee tunnistaa, että ikääntyneillä vammaisilla on myös tarve yhdenvertaisiin ja osallisuutta tukeviin palveluihin. On syrjivää ikääntyneitä kohtaan nähdä heidät vain hoidon ja huolenpidon kohteina.

Lain soveltamisalasta on kirjoitettu niin tiukka, että on herännyt kysymyksiä siitä, että kuka ylipäättään jatkossa pääsee vammaispalvelulain piiriin. Kuuloliitto on erityisen huolissaan soveltamisalapykälän toisen momentin neljännestä kohdasta, jossa todetaan, että soveltamisalan ulkopuolelle jäävät ne henkilöt, joiden toimintakyvyn heikentyminen johtuu pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeutumisesta. Missään lain perusteluissa ei ole tarkemmin avattu, että keitä tällaiset henkilöt voisivat olla, ja miten lakia tulkittaisiin. Jo tällä hetkellä sekä vammaispalveluissa että vanhuspalveluissa on tiedon puutetta kuulovammaisten ryhmän heterogeenisyydestä ja minkälaisia erilaisia tarpeita erilaisiin kuulovammoihin voi liittyä. Kuuloliitto näkee, että toisen momentin neljäs kohta avaa mahdollisuuden lain tulkinnan mielivaltaisuudelle ja se on omiaan asettamaan vammaiset henkilöt eriarvoiseen asemaan lain edessä, koska oikeuksien toteutuminen saattaa riippua sosiaalityöntekijän stereotyyppisistä käsityksistä ikääntyneistä. Kuuloliitto on myös konsultoinut lääkäreitä ja kysynyt heidän mielipidettään lain soveltamisesta. Yksimieleisesti he kaikki sanoivat, että soveltamisala -pykälän soveltaminen ikääntyneiden kuulovammaisten kohdalla on mahdotonta.

Ehdotuksen kannalta keskeisiä perusoikeussäännöksiä arvioitaessa on tuotu esiin, että, lakiehdotuksen soveltamisalan ulkopuolelle on rajattu sellainen toimintakyvyn heikkeneminen, joka johtuu pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeutumisesta. Voimassa olevassa vammaispalvelulaissa ei ole ikääntymiseen liittyviä rajoituksia lukuun ottamatta henkilökohtaista apua, jonka ulkopuolelle on rajattu sellainen avun tarve, joka johtuu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista. Perustuslakivaliokunta on kyseisen säännöksen osalta katsonut, että säännöstä ei ollut tarpeen arvioida perustuslain 6 §:n 2 momentin kannalta, koska

4.4.2022

AL

säännöksessä oikeutta avun saamiseen ei ole sidottu tiettyyn ikään, vaan toimintavajavuuden objektiiviseen syyhyn (PeVL 30/2008 vp). Objektiivinen syy –käsitettä ja sen sisältöä ei ole avattu millään lailla. Henkilökohtaisen avun osalta on löydettävissä viittaus objektiiviseen syyhyn perustuslakivaliokunnan lausunnosta 30/2008 vp. Objektiivisen syyn sisältöä ei ole tosin selitetty sielläkään, vaan asia on kuitattu yhdellä virkkeellä jättäen objektiivisen syyn sisällön ja sen perustelut avoimiksi. Kuuloliitto näkee, että objektiivisen syyn perustelemattomuus osoittaa sen, ettei kyseistä lausunnonkohtaa voida arvottaa painoarvoltaan erityisen merkitykselliseksi tai harkituksikaan.

Poikkeuksen¹ eli ikärajan laajentaminen pääsäännöksi (henkilökohtaisesta avusta koko lakia koskevaksi), irtautuminen vammaissopimuksen vammaisen henkilön määritelmästä sekä jo 1980-luvulta alkaneesta tarvelähtöisestä oikeustilasta vaatisi selkeitä, painavia ja ymmärrettävästi kirjoitettuja perusteita taakseen.

Vaikka esityksen perusteluissa luodaan harha siitä, että *ikä ei ole peruste rajata henkilöä ehdotetun soveltamisalan ulkopuolelle, vaan lain soveltamisalan piiriin kuuluu ikääntynyt vammaisen henkilö ja ikääntyneenä vammautunut henkilö, soveltamisalan pykälän toisen momentin 4.kohta tekee harhan tyhjäksi, koska jos toimintakyvyn heikentyminen johtuu pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeutumisesta, ihminen ei pääsisikään vammaispalvelulain piiriin. Esityksessä todetaan virheellisesti, että soveltamisalan raja ei perustu myöskään henkilön diagnoosiin, vaikka soveltamisalapykälän toisen momentin 4.kohta palauttaa vammaisuuden määrittelyn lopulta henkilön diagnoosiin ja siihen, missä määrin ikääntymisen itsessään voidaan nähdä olevan vammaisuuden syy.*

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

- Kyllä
- Kyllä pääosin X
- Eivät pääosin
- Ei
- Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

- Kyllä
- Kyllä pääosin X
- Ei pääosin

¹ Ks. HE 166/2008 vp s. 36: Vammaispalvelulain mukaiset palvelut ja tukitoimet on kokonaisuudessaan alun perin tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat niitä nimenomaan vammaisuuden ja pitkäaikaisen sairauden perusteella ikästään riippumatta. [Ikä]Rajauksen ulottaminen koko lain soveltamisalaan voisi siten joissakin tapauksissa heikentää niiden iäkkäiden henkilöiden asemaa, jotka nykyisin saavat laissa tarkoitettuja palveluja ja tukitoimia. Ks. lisäksi HE 219/1986 vp s.11: Invaliidihuoltolaki [tuolloin voimassa] rajaa kohderyhmän varsin tarkkaan ja siten, ettei kaikkia toimintoja voida kohdistaa esimerkiksi jatkuvaa sairautta poteviin henkilöihin. Sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta on [kuitenkin] tarkoituksenmukaista, että kaikki palvelujen tarpeessa olevat henkilöt voivat niitä saada.

4.4.2022

AL

Ei
Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Kuuloliitto pitää hyvänä, että pykälään on kirjoitettu subjektiivinen oikeus kuulovammaisille kommunikaatio-opetukseen. Kuitenkin Kuuloliitto yhtyy monien tahojen esittämään huoleen siitä, että pykälätekstissä on sekä subjektiivisia oikeuksia että harkinnanvaraisia palveluja ja pohtii, olisiko ollut parempi, että ne olisivat olleet erillisinä pykälinä. Kuuloliitto yhtyy muiden kuulo- ja viittomakielialan järjestöjen näkemyksiin, ja ehdottaa muutoksia 7. pykälän toiseen ja kolmanteen momenttiin, jolloin pykälän teksti kuuluisi seuraavasti:

Valmennus on tavoitteellinen ja määräaikainen palvelu, jonka tarkoituksena on vahvistaa vammaisen henkilön itsenäisessä elämässä tarvitsemia taitoja sekä perheen valmiuksia tukea vammaista henkilöä erilaisissa elämäntilanteissa. LISÄYS: Vammaisella henkilöllä on oikeus saada tarpeensa mukaisesti viittomakielen opetusta sekä kommunikoinnin opetusta ja ohjausta valmennuksen yhtenä toteuttamisen muotona.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada valmennusta, jos hän tarvitsee sitä:

- 1) tavanomaisessa elämässä tarvittavien taitojen opetteluun;
- 2) LISÄYS: viittomakielen omaksumiseen ja kommunikointiin;
- 3) elämän merkittäviin muutostilanteisiin.

Vammaisen henkilön perheellä ja muilla hänelle läheisillä henkilöillä on oikeus saada valmennusta LISÄYS: erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvana, määrärahoista riippumattomana palveluna. Tällä turvataan vammaisen henkilön ja hänen perheenjäsentensä tai muiden läheisten henkilöiden keskinäistä kielen omaksumista, kommunikaatiota taikka vammaisen henkilön merkittävien elämän muutostilanteiden sujuvuutta.

Lisäksi Kuuloliitto ehdottaa vähintään poistettavaksi pykälästä välttämätöntä -ilmaukset, koska lain soveltamisala on itsessään jo niin tiukka ja ulossulkeva, ettei välttämätöntä ilmausta tarvitse. Jos ilmaus pykälään jäisi, tulee perusteluihin auki se, että välttämättömyyden arvioinnissa vammaisen henkilön mielipiteellä ja näkemyksellä tulee olla ensisijainen arvo ja palvelusta päätettäessä tulee asiakkaan etu nostaa ylimmäksi arvioitavaksi asiaksi. Tämä on erityisen tärkeää kuulovammaisten tarvitseman viittomakielen ja kommunikaatio-opetuksen kohdalla, jonka kohdalla tiedetään, että lääkärin näkemys on voinut määrittää liikaa sitä, että saako kuulovammaisen viittomakielen opetusta. Kuulovammaisen lapsen ja aikuisen sekä heidän läheistensä tarpeet tulee ottaa lähtökohdaksi palvelun välttämättömyyttä arvioitaessa.

Kuuloliitto korostaa, että on erittäin tärkeää, että viittomakielen ja kommunikaatio-opetuksen, kuten viitotun puheen opetuksen, saaminen on subjektiivinen oikeus jatkossa. Tähän asti kuulovammaisten lasten perheet sekä aikuiset kuulovammaiset ovat joutuneet taistelemaan saadakseen itselleen ja läheisilleen opetusta, koska sen myöntäminen on ollut harkinnanvaraista. Tutkijatohtori, dosentti Laura Kannon tutkimuksessa selvisi, että kuulovammaisten lasten vanhemmista 53% oli sitä mieltä, että kunnan/kaupungin toiminta

4.4.2022

AL

ei ole riittävästi tukenut perheen viittomakielen käyttöä ja lapsen viittomakielen omaksumista. 71% vanhemmista oli sitä mieltä, että neuvola tai muu terveydenhuollon yksikkö ei ole riittävästi tukenut perheen viittomakielen käyttöä ja kuulovammaisen lapsen viittomakielen omaksumista. 39% vanhemmista tuntee huolta kuulovammaisen lapsen kielen kehityksestä usein tai aina, 54% joskus. Kaikki vanhemmat kokivat vähintään jonkinasteista huolta kuulovammaisen lapsen kielen kehityksestä.

Kuuloliitto esittää, että Valmennus-pykälän (7§) perusteluihin kirjataan vielä auki, että kuulovammaisten lasten lisäksi myös kuulovammaiset ja kuurosokeat aikuiset voivat tarvita kommunikaatio-opetusta. Tietyt diagnoosit, kuten kuurosokeutta aiheuttava Usherin oireyhtymä, vaikuttaa toimintakykyyn eri tavoin vuosien ja vuosikymmenien aikana, jolloin tarpeet kommunikaatiotaitojen opettelulle ja päivittämiselle muuttuvien tarpeiden myötä ja ovat säännöllisiä. Lisäksi ihminen voi kuuroutua myös aikuisena. Osalle ihmisistä ei voida asettaa sisäkorvaistutetta, jolloin kuuroutuneilla aikuisillakin tulee olla myös subjektiivinen oikeus ja mahdollisuus opetella muuta kommunikaatiota, kuten viitottua puhetta, jotta kuuroutunut pärjää arjessaan sekä läheistensä kanssa.

Kuuloliitto muistuttaa, että viittomakielen opetus sekä kommunikoinnin opetus ja ohjaus on toteutettava siihen koulutuksen ja pätevyyden saaneiden ammattihenkilöiden toimesta.

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säättämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

- Kyllä
- Ei
- Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

- Kyllä
- Kyllä pääosin
- Ei pääosin
- Ei
- Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

- Kyllä
- Kyllä pääosin

4.4.2022

AL

Ei pääosin
Ei
Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Kyllä
Ei
Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Kyllä
Ei
Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Kyllä
Ei
Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Kyllä
Kyllä pääosin
Ei pääosin X
Ei
Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Esteettömän asumisen toteuttaminen on erittäin tärkeä vammaispalvelujen muoto. Eri-ikäisille vaikeasti ja erittäin vaikeasti kuulovammaisille se on välttämätön vammaispalvelu. Muun muassa kotiin asennettavat hälytysjärjestelmät mahdollistavat eri-ikäisten kuulovammaisten itsenäisen asumisen. Hälytysjärjestelmä turvaa kuulovammaisen itsenäisen asumisen lisäksi myös muiden turvallista asumista, kun kuulovammaisen hälytysjärjestelmän avulla varmistetaan, että kuulovammaisen herää tai havahtuu mahdollisen tulipalon tilanteessa ja pystyy reagoimaan tulipalon leviämisen estämiseksi. Lisäksi asumisen esteettömydessä induktiosilmukat ovat välttämättömiä eri-ikäisille

4.4.2022

AL

vaikeasti ja erittäin vaikeasti kuulovammaisille, jotta heidän mahdollisuutensa YK-sopimuksen artiklojen 21 ja 30 mukaisesti saada tietoa yhdenvertaisesti muiden ei-kuulovammaisten kanssa toteutuu. Kotiin asennettava induktiosilmukka varmistaa sen, että kuulovammaisen saa televisiosta tulevasta puheesta selvää suoraan kuulokojeeseensa / sisäkorvaistutteseensa ilman häiriöääniä.

Esityksen ikääntyneitä koskevassa vaikutustenarvioinnissa todetaan, että vammaispalvelujen asunnon muutostöiden keskimääräinen hinta ei ole erityisen korkea. Kuitenkin pienituloisille ikääntyneille kuulovammaisille hälytysjärjestelmän ja muiden esteetöntä asumista tukevien ratkaisujen hinta muiden sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen lisäksi voi olla liikaa, eivätkä he pysty sellaisia omalla rahalla ostamaan. Kuuloliitto näkee, että kaikkien niiden kuulovammaisten, joille kuulovammaisen hälytysjärjestelmä ja muu esteetöntä asumista tukeva ratkaisu on välttämätön itsenäisen elämän mahdollistamiseksi, tulee sellainen vammaispalvelulain nojalla saada. Jos turvallisuuden ja itsenäisen elämän kannalta välttämättömän hälytysjärjestelmän tai muun ratkaisun hankinta jätetään sosiaalihuoltolain tai ihmisen omien tulojen varaan, tarkoittaa se väistämättä sitä, että osa hälytysjärjestelmän tai muun ratkaisun tarvitsevista henkilöistä jäävät ilman järjestelmää ja pahimmillaan muidenkin kuulovammaista lähellä asuvien henkilöiden turvallisuus vaarantuu. Kuuloliitto näkee tämän vääränä säästökohteena ja huomauttaa, että pienet säästöt ikääntyneiden rajaamisessa asunnonmuutostöiden ulkopuolelle, voi tuoda muita merkittäviä kustannuksia yhteiskunnalle. Ylipäätään palveluja tulisi tarkastella säästöjen etsimisen lisäksi myös häiriökysynnän vähentämisen näkökulmasta. Jos ikääntynyt vammaisen jää ilman tarvitsemiaan vammaispalveluja, tuottaa se kysyntää muihin yhteiskunnan palveluihin eikä ole yhteiskunnan kokonaistaloudellisen toiminnan näkökulmasta järkevää.

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

- Kyllä
- Kyllä pääosin
- Ei pääosin
- Ei
- Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

- Kyllä
- Kyllä pääosin
- Ei pääosin
- Ei
- Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

4.4.2022

AL

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

- Kyllä
- Ei
- Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

- Kyllä
- Ei
- Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

25. Onko liikumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

- Kyllä
- Kyllä pääosin
- Ei pääosin
- Ei
- Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

26. Mikä on näkemyksenne liikumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

- Kyllä
- Kyllä pääosin X
- Ei pääosin
- Ei
- Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

4.4.2022

AL

Kyllä
Eivät riittävästi
Eivät
Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Kyllä
Kyllä pääosin
Eivät pääosin
Eivät
Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä
Kyllä pääosin
Eivät pääosin
Ei
Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

Kyllä
Ei
Ei kantaa X

Mikäli vastasit Ei, miten säätäisit maksun perusteista?

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammat lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Kyllä
Kyllä pääosin
Eivät pääosin X
Ei
Ei kantaa

4.4.2022

AL

Perustele tarvittaessa kantasi

Esitys ei tunnista, mitä vaikutuksia voi olla sillä, että vammaisen henkilön määritelmästä on YK:n vammaissopimuksen vastaisesti poistettu aistivammaisuus. Tutkimukset osoittavat, että aistivammaiset, kuten kuulovammaiset, kohtaavat vielä ongelmia palveluihin hakeutumisessa sekä aistivammaisuuteensa liittyvien tarpeiden tunnistamisessa, hyväksymisessä ja niihin vastaamisessa.

Sinällään esityksen vaikutusarvioinnissa tulee kattavasti esiin ikääntyneiden vammaisten henkilöiden oikeuksien kaventaminen esityksellä. Kuitenkin oikeuksien heikentämisen perustelut jäävät huteriksi ja jättävät sijaa mielivaltaiselle laintulkinnalle. Kuuloliitto näkee ikääntyneisiin vammaisiin kohdistuvat oikeuksien heikennykset ovat niin merkittäviä, että esitys tulee viedä perustuslakivaliokunnan käsittelyyn, jotta voidaan arvioida ovatko heikennykset perusteltuja ja oikeasuhtaisia. Esityksen ikääntyneisiin kohdistuvat vaikutukset on kirjoitettu hyvin ageistisesti kuvaten ikääntyneiden palvelutarpeet yhtenäisinä ja homogeenisina, jolloin jää tunnistamatta ikääntyneiden vammaisten keskinäinen heterogeenisyys sekä todelliset vammaisuuteen liittyvät tarpeet.

YK:n vammaisten ihmisoikeussopimus, jonka Suomi on ratifioinut vuonna 2016, ei tunne vammaisuuteen liittyvää ikärajausta vaan pikemminkin korostaa vammaisuuden olevan kehittyvä käsite. Tutkimustiedon ja ymmärryksen lisääntymisen vammaisuudesta tulee näkyä myös Suomen säätämässä vammaisia, myös ikääntyneitä vammaisia, koskevissa laeissa. Kansallisissa ja kansainvälisissä vammaistutkimuksen tutkimuksissa on tunnistettu, että ikääntyneet vammaiset ovat vammaisuuteen liittyvien palvelutarpeiden suhteen alitunnistettu ryhmä. Kuuloliitto näkee, että rahaan liittyviä syitä ei voida pitää riittävinä syinä ikääntyneiden vammaisten oikeuksien merkittävälle heikentämiselle. Pikemminkin Suomen tulee ottaa tavoitteeksi olla esimerkillinen YK:n vammaissopimuksen toimeenpanija, joka tunnistaa myös ikääntyneiden vammaisten vammaisuuteen liittyvät tarpeet ja vastaa niihin.

Esityksessä tuodaan esiin, että moni ikääntynyt siirtyy uuden lain myötä sosiaalihuoltolain ja vanhuspalvelulain piiriin. Kuuloliitto pitää erikoisena viittausta vanhuspalvelulakiin, koska se ei, parannuksistakaan huolimatta, sisällä mitään subjektiivisia oikeuksia, johon ikääntynyt vammaisen voisi vedota. Lisäksi Kuuloliitto korostaa, että tietyt palvelut, kuten eri-ikäisten kuulovammaisten tarvitsema kommunikaatio-opetus, on vain vammaispalvelulaissa eikä sitä palveluna tunneta sosiaalihuoltolaissa. Sen tähden soveltamisalaa ei saa kirjoittaa esityksen kaltaiseksi, koska se tulee pudottamaan ikääntyneitä kuulovammaisia tarvitsemiensa välttämättömien palvelujen ulkopuolelle. Kuulovammaisella tulee olla yhteinen kommunikaatiokeino läheistensä kanssa, iästään huolimatta.

Vaikutusten arvioinnissa tuodaan esiin, että *Vammaisiin henkilöihin liittyvää tutkittua tietoa, jota voisi hyödyntää vaikutusten arvioinnissa, on vähän. Sen sijaan vaikutusten arviointiin ja koko esityksen valmisteluun on vaikuttanut suuresti valmistelun eri vaiheissa tehty laaja ja tiivis yhteistyö monien eri intressitahojen kanssa. Lain valmistelun yhteydessä kuluneen vuoden aikana on järjestetty yhteensä 100 kuulemistilaisuutta, työpajaa tai keskustelua liittyen valmisteltavina oleviin säännöksiin ja taustalla vaikuttaviin asioihin.* Kuuloliitto

4.4.2022

AL

esittää huolensa siitä, että tiettyjen intressitahojen näkemykset ovat korostuneet valmistelussa. Lisäksi muistutamme eri tavoin vammaisia koskevan tutkimustiedon lisäämisen tärkeyttä, jotta lait perustuisivat tutkittuun tietoon, eivätkä ihmisten omiin kapea-alaisiin näkemyksiin. Toisaalta esityksen taustatiedoista puuttuvat mm. Näkövammarekisterin kautta saatavilla olevat, tiettyä aistivammaryhmää koskevat tilasto- ja tutkimustiedot.

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

- Kyllä
- Kyllä pääosin
- Ei pääosin
- Ei
- Ei kantaa X

Perustele tarvittaessa kantasi

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Kuuloliitto yhtyy monen muun tahon esittämään suureen huoleen siitä, että lain 29 § rajoittaa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista jatkossa, kun hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Vammaisen henkilön oikeussuojan tosiasiallisen toteutumisen kannalta olisi perusteltua, että päätöksistä saisi valittaa korkeimpaan oikeuteen ilman erillistä valituslupaa.

Kuuloliitto ry

Sanna Kaijanen
Toiminnanjohtaja

- Lisätietoja: kehittämispäällikkö Anniina Lavikainen, anniina.lavikainen@kuuloliitto.fi , 0503034841